

## Din istoricul învățământului românesc *Profesorul Petre Gârboviceanu în contextul culturii naționale*

prof. Paul GRIGORIU\*

Au trecut de la nașterea profesorului Petre (Petru) Gârboviceanu 142 de ani (27.VI.1862) și 70 de când a părăsit pragul vieții spre veșnicie (31 XII. 1934). Din orice perspectivă l-am privi azi pe fiul preotului din Gârbovașul de Jos, jud. Mehedinți, el rămâne un cărturar cu vocație didactică, un om dăruit școlii în totalitate.

Acest campion prin longevitate la catedră (1887-1929) și direcția Școlii Normale de Băieți din București (1889-1934) a terminat cursul primar la Turnul Severin, cursul inferior seminarist la seminarul din Râmnicu-Vâlcea iar cel superior la Seminarul Central din București. Bucurându-se de aprecieri deosebite („eminent la studii și purtare”) a fost îndreptățit să primească bursă de studii universitare în Germania susținut de Spiru Haret și Barbu Constantinescu.

La Leipzig a urmat cursurile de filozofie, retorică pedagogie și teologie, frecventând între alte cursuri economia politică, psihologia și istoria universală. Din vremea studiilor universitare (1884-1887) își amintea cu plăcere și respect de sobrietatea și temeinicia pregătirilor profesori în cadrul Seminarului Pedagogic Universitar. În întreaga viață Petre Gârboviceanu, rămas emulul spiritului auster german, a încercat să-l imprime elevilor săi. Revenind în țară doctor în filozofie, specializat în pedagogie și licențiat în teologie a fost încadrat profesor la Școala Normală<sup>1</sup> și Seminarul Central - ambele în Capitală. De acum el trăiește intens frământările școlii și pedagogiei românești.

A fost adeptul experimentelor pedagogice prin care ideile înnoitoare se integrează treptat în complexul cultural - educativ al tradițiilor. Se înțelege că didactica practică în urmă cu peste cinci decenii avea un caracter unilateral acordând profesorului un rol exagerat de mare în cadrul actului pedagogic, în timp ce autonomia elevului și capacitățile sale de adaptare conștientă la necesități erau sub nivelul dialogului practicat azi pretutindeni.

Încercând să nu distorsionăm imaginea personalității prin adulație fără nuanțări ori fără cuprinderea întregului semnificativ, menționăm în continuare segmentele din care să rezulte valențele care-și păstrează actualitatea oriunde și oricând. Cultura generală, modalitatea superioară de comportare, disciplina severă de care dădea dovadă Gârboviceanu în practica profesională și în orice alte împrejurări, l-au impus atenției tuturor prin preocupări specifice: profesor, director și personalitate

---

\* Profesor consultant, Biblioteca Pedagogică Națională „I.C.Petrescu”, București

<sup>1</sup> Școala Normală de Băieți din București (1870-1952) a fost întemeiată și patronată de Societatea pentru Învățătura poporului Român (1866-1948). Reînființată în 1992, Societatea își desfășoară activitatea ca instituție culturală nonprofit și fără culoare politică.

activă în viața publică. Evitând supraabundența de imagine în conturarea trăsăturilor unui intelectual care prin tot ce a înfăptuit a reprezentat o epocă de împliniri și deziderate în istoria spiritualității naționale.

Profesoratul l-a atras pe adolescentul Gârboviceanu încă de pe băncile Seminarului Central; a simțit o chemare deosebită pentru catedră și cariera didactică. După absolvirea seminarului profesorul de istorie, Barbu Constantinescu, l-a încadrat pedagog onorific la amintita școală unde era director. În scurta-i perioadă ca pedagog, până la plecarea în Germania, a predat istoria. În același timp frecventa cursul de pedagogie predat normaliștilor de mentorul său Barbu Constantinescu, pregătindu-se și la limbile germană și franceză. Peste tot îl însoțea pe director. Asistau împreună la lecțiile ținute de normaliști, participa la critica lor dar cumpătat în formularea observațiilor.

Ținea lecții deschise la care asistau normaliștii din ultimii doi ani de studii. Atunci a avut prilejul să cunoască modul de desfășurare a practicii pedagogice introdusă la Școala Normală de mentorul său. Din lipsa localului corespunzător unei instituții de învățământ întreaga activitate se desfășura în fostele grajduri și pivnițe ale fostei Mănăstiri „Sf. Ecaterina”. Pedagogul dormea în mansarda-dormitor și servea masa cu normaliștii în subsol. Lumina electrică nu era introdusă iar aprovizionarea cu apă se făcea din Dâmbovița; iarna când apa lipsea se folosea zăpada.

Pedagogul supraveghea elevii de la sculare până la culcare; cu tact pedagogic îi îndruma în pregătirile lecțiilor. Se implica direct și în pregătirea pentru tipar a periodicului „Educatorul”, revistă de profil înființată de Barbu Constantinescu. La nevoie Gârboviceanu alături de Slavici, Dulfu Ispirescu, completa cu scurte schițe sau eseuri spațiile goale, corecta manuscrisele și ducea întregul material la tipografia lui Petre Ispirescu din Str. Academiei<sup>2</sup>.

Când lipseau sau întârziu profesorii tot pedagogul îi suplinea cu plăcere iar la orele de istorie ieșea vesel și îmbujorat la față. Încă din acei ani viitorul profesor susținea că lecțiile trebuie să oglindească specificul personalității propunătorului, iar libertatea lui de creație a lecției să nu fie încâtușată de regulamente inflexibile. Cu interes și entuziasm a plecat la specializare în Germania. Profesorul Barbu Constantinescu, fost student la Leipzig îl inițiasă în „tainele” educației germane predată atunci de somități ale pedagogiei universale. Harul profesorilor din Germania, calitatea științifică a cursurilor și claritatea expunerilor l-au atras de la primele prelegeri. Timp de 4 ani a cunoscut în profunzime operele semnate de Ioke, Rosseau, Pestalozzi, Herbart, Froebel ș.a.

Aici, după o pregătire teoretică s-a format profesor de vocație, cu evidente calități pedagogice și pasiune pentru catedră. În cadrul seminarului Pedagogie Universitar înființat de profesorul Ziller, asista la lecții model și preda discipline cu profil uman. Multă vreme acest seminar a fost vestit în lumea pedagogică din centrul și apusul Europei. Persistența educației germane era puternică în Transilvania unde profesori și scriitori de literatură pedagogică, Zaharia Boiu, Ion Popescu ș.a. studiaseră

<sup>2</sup> Paul Grigoriu, Barbu Constantinescu \*1837-1891) - un eminent profesor de școala normală, în *Revista de pedagogie*, 9-12, 1995; colectiv, *Dicționarul literaturii romane de la origini până la 1900*, București, 1979.

tot la Leipzig. Contemporani cu Gârboviceanu erau profesorii T. Maiorescu, A.D. Xenopol, I. Găvănescul, Șt. Velovan, C. Narly, C. Meissner. Ei teoretic și practic cultivau tradiția culturii germane.

Întors în țară P.Gârboviceanu s-a distins ca educator practic aplicând și adaptând la viața școlii normale segmente din teoriile însușite temeinic. Ulterior și în Parlament susține reformele înnoitoare, aspecte de care ne vom ocupa la locul potrivit. Gândind creator pe marginea metodelor de predare și sesizând lipsurile învățământului în general și a celui pedagogic în special a lăsat teren liber de afirmare în teoriile pedagogice colegilor de cancelarie, Petre Dulfu și Dumitru Theodosiu.

A predat limba română, filozofia și retorica, la nevoie suplinea colegii la religie, istorie și pedagogie. Orele lui se transformau în istoria gândirii, a mișcărilor cultural-științifice, profesorul considerând că patria nu este numai locul în care te naști, ci și acela în care poți să trăiești în libertate, ocrotit de legi. În acest fel se adeverea principiul potrivit căruia, în concepția educatorului numai adevărul concret are capacitatea de a disciplina realitatea pragmatică. Din persistența memoriei la un fost normalist<sup>1</sup> am extras esența desfășurării lecțiilor ținute de profesorul Petre Gârboviceanu. Ele decurgeau după un tipic didactic aducător de bune rezultate.

Privirea experimentată a dascălului sesiza la începutul orei curățenia clasei, ținuta elevilor, nota absențele interesându-se de cauzele lor și admitea sau nu scutirile cerute de cei care nu-și pregătiseră tema. La verificarea cunoștințelor erau solicitați elevii cu note mici iar eventualele completări reveneau de regulă, celor cu rezultate bune și foarte bune. În expunere a noilor subiecte se apela la datele învățate anterior. Interesant era faptul că tabla era utilizată numai la clasele începătoare, sau în cazurile când aproape întregul colectiv avea rezultate sub nivelul cunoștințelor prevăzute în programele analitice, elevilor oferindu-le prilejul corectării și obținerii notelor de promovare. N-a fost amendat în cursul timpului nici sistemul de apreciere și notare folosit cu statornicie, de profesorul P. Gârboviceanu. Solicita elevii pe parcursul orei, însemna discret răspunsurile în carnețel și anunța rezultatele la sfârșit; în unele cazuri, cu o coerență și eficiență sigură, comenta convingător notele acordate.

Fiind și un bun analist reușea să transforme lecțiile încărcate de factologie într-un curs modern, viu și plauzibil legându-l de realitățile contemporane. Poseda știința de a selecta și monta faptele și unghiurile din care erau ele privite și comentate potrivit vârstei auditoriului. Expunerile erau sobre sau afective prin identificarea unor ipoteze care să completeze spațiile albe din biografii. La unele subiecte elevii erau emoționați până la lacrimi (expunerile despre M. Viteazul, Gh. Șincai, Gh. Lazăr, N. Bălcescu). Concluziile didacticist-moralizatoare se formulau cu obiectivitatea specifică intelectualului onest. În activitatea să didactică s-a dovedit dascăl cu reale calități pedagogice, iar pregătirea de specialitate riguroasă a reușit să stimuleze interesul

<sup>1</sup> Victor Grigorescu \*1897-1959), învățător și director de școala la Bătășani-Vâlcea. Voluntar în primul război mondial (elev-cercetaș), după 1950 internat politic, fără să fie judecat sau condamnat; după eliberare, reintegrat în învățământ, s-a stins din viață în urma afecțiunilor din detenția cumplită de la închisoarea din Pitești

școlarilor. În fața clasei avea o ținută academică și o dicție captivantă, a știut să facă lecții atractive folosindu-se de material didactic adecvat și informații suplimentare extrase din cărți și periodice de specialitate, din lectura particulară a elevilor, din manualele de limbi străine ș.a.m.d.<sup>4</sup>. În scurt timp a înțeles că una este să fii un cărturar doct și serios și alta să ai vocația predării la copii, apoi unor adolescenți în formarea lor didactică pentru mediul rural. Astfel ajunge la convingerea că separația drastică între cultura umanistă și exercițiul didactic nu este așa de drastică. Profesorul de la catedră poate, prin oarecare abilitate să convingă la o anume ambianță ca formă de comunicare ce oferă certitudinea faptului împlinit<sup>5</sup>.

Exigent cu sine însuși, de o simplitate și modestie ce au dat naștere în epocă unor răstălmăciri malițioase. Gârboviceanu a dus o viață aproape austeră - el dorea să dea pildă sobrietății și prin sentimentul răspunderii individuale. A creat impresia unei persoane distante și aspre; față de educați avea o atitudine severă dar părintească. Viața din școala normală era simplă și cât mai aproape de cea sătească; elevii erau ținuti departe de tentațiile străzii. Educația și experiența acumulate în tinerețe vor constitui pentru el un atu serios în împlinirea misiunii vieții sale. Asemenea percepțe își vor pune serios amprenta asupra personalității sale, fiind respectate cu conștiințiozitate în întreaga lui viață. Credibil, cu puterea de convingere și audiență era autoritar și prin deviza transmisă de la o generație la alta: „mă supun pe mine tuturor obligațiilor regulamentare și vă cer și vouă aceeași supunere”<sup>6</sup>. Cazuri de indisciplină erau o raritate. La Școala Normală din București se formase un nucleu de cadre didactice (profesori și institutori) cu chemare pentru educație și metodică. A fost un colectiv relativ coagulat, liantul fiind profilul instituției în care lucrau. Contribuțiile lor scrise completau spațiile încă albe din pedagogia națională (I. Slavici, P.Dulfu, Florian Cristescu, Gh.I. Chelaru).

Spirit cuprinzător și educator în adevăratul sens al cuvântului, Gârboviceanu prin scrisul său a stimulat preocupările colegilor, ale unor foști elevi ajunși colaboratori în această direcție. El cunoștea istoria învățământului, trăia intens prezentul și întrezărea dimensiunile școlii moderne. În procesul științific de educație și instrucție a pornit de la opera pedagogului ceh din secolul XVII, Ioan Amos Comenius cel care a încetățenit învățământul intuitiv ca metodă naturală de instrucțiune. De fapt în urma reformei religioase în Transilvania a început utilizarea manualelor lui Comenius (Alba Iulia, Brașov, Făgăraș). Unele opere ale gânditorului ceh erau recomandate în periodicul „Amicul școlii” (Sibiu, 1860-1865) inclusiv prima traducere din

<sup>4</sup> N.Adâniloae, Gh.Smărandache, Vocația educațională în România independentă (1877-1916) III. Studii și articole de istorie, I, XVIII, 2003.

<sup>5</sup> O corelație între terminologia de ieri și de azi în documente școlare ne dezvăluie firească menținere a cerințelor pedagogice recunoscute în lumea școlară. Deosebirile se întâlnesc cu precădere în denumiri noi cum sunt comportarea conducătorului cu subiecții ce se instruiesc, evaluarea performanțelor, proiectarea globală, anuală sau eșalonată obiectele opționale, moduluri, secvențe instrucționale și nu în ultimul rând, înlocuirea denumirii de plan de lecție cu proiect didactic (proiect de lecție) - exemplele pot continua.

<sup>6</sup> Omagiu lui P.Gârboviceanu, după 41 de ani de servire în Școala și Biserică, oferit de Seminarul Central, cu prilejul sărbătoririi sale de la 30 ianuarie 1929, București, 1929, p.183.

„Didactica Magna”, Vasile Petri, profesor de pedagogie la Școala Preparandală din Năsăud publică în revista „Școala română” (1878) un studiu amplu despre Comenius. Ecouri îndrăznețe și chiar cu elemente originale întâlnim în teza de doctorat a tânărului absolvent al Universității din Leipzig, Petre Gârboviceanu. Intitulată Doctrina de Basedow în comparație cu didactica lui Comenius, 1887; aspirantul la doctorat demonstra că idei din opera lui Basedow erau preluate de la Comenius și adaptate la realitățile secolului XVIII.

Un moment important în cunoașterea și programarea ideilor comeniene în teritoriile locuite de români s-a ivit în 1892 cu prilejul tricentenarului nașterii lui Comenius. Ca o încoronare a pregătirii sale pedagogice P. Gârboviceanu în 1893 a publicat prima mare operă pedagogică clasică tradusă integral în limba română, „Didactica Magna”<sup>7</sup>. Cu spirit meticulos și la obiect traducătorul, în partea introductivă, orienta demersul pedagogic și didactic al colegilor spre cunoașterea și aplicarea în practica de la catedră a învățământului intuitiv „introducând tabloul ca mijloc de învățământ”(p. XI). Ca un omagiu față de Comenius „Întemeietorul pedagogiei moderne” (p. III) Gârboviceanu sugera punerea temeliei unei biblioteci pedagogice prin asemenea operă a pedagogiei clasice. Din 2001 în multe țări europene se desfășoară activități educative de cooperare transnațională în cadrul Săptămânii Comenius, gestionate de Agențiile Socrates; în România Agenția Națională Socrates organizează manifestări în Săptămâna Comenius.

Manifestându-se ca un educator cu profunde elemente de interferențe Gârboviceanu a cuprins factori fundamentali ai operei de învățământ și educație traducând ulterior din Salzmann „Cărticica furnicilor” (metoda formării învățătorilor) și „Cărticica racului” (metoda formării pedagogice a părinților). Specialiștii vremii afirmau că asemenea traduceri din germana arhaică prezintă dificultăți chiar pentru un german. Corectitudinea și rigoarea științifică dovedeau că traducerile erau realizate de un cărturar cunoscător al pedagogiei germane și profesor de limba și literatura română; ele sunt limpezi, cu vie rezonanță afectivă și într-o română pură și corect literară. Profesorul Petre Gârboviceanu avea îndreptățirea morală și intelectuală să redacteze și cărți destinate elevilor; venea la această îndeletnicire pretențioasă cu o experiență acumulată teoretic la instituțiile de învățământ din țară și de peste hotare și aplicată la catedra de învățământ preuniversitar. Împreună cu profesorii Gh.I. Chelaru și I. Ghiață (colegi de cancelarie) a elaborat cărți de citire, de exerciții gramaticale și compuneri pentru elevii cursului primar. Competența profesional - științifică și didactică pedagogică s-a dovedit prin tipărirea lor în peste 30 de ediții. Cu responsabilitate față de calitatea instruirii și educării copiilor și tinerilor, colaborând cu I. Chelaru, a publicat Povești alese, Snoave alese, ambele selectate din istoria literaturii române, accesibile și atractive în conformitate cu planurile și programele școlare<sup>8</sup>.

<sup>7</sup> Comenius Ian Amos, Didactica Magna, București, 1893, tradusă și însoțită de o precuvântare și introducere de Petru Gârboviceanu; Revista de pedagogie, 1-6, 1996- număr dedicat memoriei lui I.A.Comenius, Daniela Dan, Săptămâna Comenius "Tribuna învățământului", 17-23 noiembrie 2003.

<sup>8</sup> Bibliografia românească modernă (1831-1918), II(D-K), București, 1986.

Directoratul la Școala Normală a însemnat pentru Gârboviceanu afirmarea autorităților morale, echidistanța prin structura să cerebrală. El nu era directorul „de operetă” care să acționeze sub regimul inspirației politice socotit incompatibil cu demnitatea sa. Își găndea foarte serios activitățile beneficiind de o mare luciditate arhitecturală în câmpul didacticii. Spirit laborios și metodic se documenta permanent, era la curent cu noutățile din învățământ. Momente de împliniri și deziderate a trăit directorul așezând întregul proces educativ, inclusiv practica pedagogică și de strictă specialitate a fost influențată de noutățile din țară și de peste hotare. Mai întâi de teoria educației naționale promovată de A.D.Xenopol, N. Iorga, D. Gusti. C. Rădulescu-Motru apoi cerințele „școlii active” - mișcare pedagogică la modă. Argumentarea teoretică și practică a noului sistem educativ a căpătat valențe moderne în occidentul european dar și peste ocean la sfârșitul secolului XIX și în prima jumătate a celui următor. Treptat și la noi în structura tradițională din învățământ s-a introdus studierea riguroasă a psihologiei copilului, educația funcțională (trezirea interesului la elevi), refacerea legăturilor școlii cu viața (corelație între munca școlară și experiența elevilor), educația activă (angajarea elevului în transformarea lui), introducerea culturii formative și educație moral-cetățenească (autonomia educatului)<sup>9</sup>. Singular prin durata activităților la catedră și directorat, Petre Gârboviceanu a fost adeptul pașilor mărunți în introducerea principiilor școlii active la Școala Normală. Considerând profesiunea de educator un apostolat și un mijloc de câștig, integra cu tact noile cerințe potrivit specificului din învățământul național în general și cel normal în special. Din fericire avea trăsăturile caracteristice românului harnic și o disciplină de nuanță germană...

A dorit și împlinit o școală normală românească, la curent cu toate rezultatele sigure ale științei pedagogice universale și naționale. Urmărind răspândirea cunoștințelor de pedagogie universală în spațiul pedagogic românesc sesizăm traducerea, comentariile critice și aplicarea segmentară în practică a operelor semnate de Locke, Rosseau, Pestalozzi, Herbart, Froebel și alții<sup>10</sup>. Dacă de pildă, penetrația concepțiilor lui Herbart a condus la întemeierea pedagogiei pe etică și psihologie, ideile lui Froebel au rămas strâns legate de înființarea instituției preșcolare cunoscută sub denumirea de grădini (grădinițe) de copii. Fără a intra în analize și explicații menționăm selectiv și pedagogi români recunoscuți prin contribuții originale la formarea și consolidarea pedagogiei ca știință, toți contemporani cu Gârboviceanu. Astfel sunt recomandate și azi opere și studii semnate de C. Dimitrescu-Iași, I. Găvănescul, G.G.Antonescu, I.C.Petrescu, Șt. Bârsănescu, Florian Ștefănescu-Goangă, C.Narby. Este cunoscut faptul că preluarea critică a unor concepții din pedagogia universală a presupus și prelucrarea și adaptarea lor în condiții noi și proprii societății românești. Acest *sincretis*, cum prezicea E. Lovinescu, brodat pe fondul cultural autohton s-a împlinit și prin practica pedagogică desfășurată consecvent în școli normale și

<sup>9</sup> Constantin Moise Școala activă în România, până la mijlocul secolului al XX-lea, București 1983.

<sup>10</sup> Colectiv, Clasicii pedagogiei universale și gândirea pedagogică românească, București 1966.

<sup>11</sup> Paul Grigoriu, Din activitatea seminarului pedagogic universitar, "Studii și articole de istorie" I,XVI, 2001.

seminarii pedagogice universitare din București, Iași, Cluj, Cernăuți<sup>11</sup>. Sintetizând mișcarea pedagogică de la noi nu trebuie neglijată arena discuțiilor de presa de profil de pe ambele versante ale Carpaților. Au fost opinii pro și contra față de politica școlară și de ideile din pedagogia universală și locală. Spațiul tipografic limitat ne obligă să amintim numai câteva periodice cum erau „Școala practică” (Năsăud), „Școala și familia” (Brașov), „Revista de pedagogie” (Cernăuți-București), „Convorbiri didactice” și „Revista generală a învățământului” (ambele tipărite în București)<sup>12</sup>. Potențialul tematic al ultimei reviste citate merită să fie subliniat prin diversitatea subiectelor informaționale din țară și străinătate; structura lor poate explica și longevitatea publicațiilor (1905-1945). Din colectivul de inițiatori au făcut parte recunoscuți animatori culturali cum au fost Spiru Haret, Petre Gârboviceanu, Ion Bianu, Simion Mehedinți. Revista se adresa tuturor cadrelor didactice, din toate gradele de învățământ, în scurtă a devenit adepta modernizării învățământului unitar prin înfăptuirea măsurilor reformatoare inițiate de Haret și continuare în alte condiții de dr. C. Angelescu<sup>13</sup>.

Au fost firească om cu performante profesionale și sociale, un om integru și activ, cu imaginea unui profesor exemplar al școlii, să gândească și să acționeze în vederea constituirii unui local corespunzător școlii normale. Cu sprijinul Societății pentru Învățătura Poporului Român, al Ministerului Instrucțiunii și Ministerul Lucrărilor publice, localul folosit în prezent de Facultatea de Teologie Ortodoxă, s-a ridicat în câteva etape (1891-1908) prin învingerea greutăților de organizare și finanțare. În decursul timpului directorul și colectivul profesoral au modernizat procesul de învățământ prin înființarea și înzestrarea muzeului de științele naturii didactic, a cărților pentru bibliotecă și introducerea cinematografului școlar. Târziu prin eforturi susținute s-a inaugurat (1932) o impunătoare construcție pe frontispiciul căreia scrie și azi: Biblioteca „Petre Gârboviceanu”.

Directorul, expresie simbolică a spiritului de cărturar colecționa lucrări rare și manuscrise, citea și conserva cărți și presa recentă; a donat peste 5000 de volume și colecții complete de periodice și cotidiene bibliotecii Școlii Normale. Întregul inventar de peste 20000 de volume, a dispărut în beznă anilor următori (1945-1948). Până în 1918 școala avea regim de instituție privată; bugetul se forma prin legate, donații, loterii, venituri de la ferma agricolă unde elevii efectuau practica, sponsorizări de la personalități și instituții, contribuțiile membrilor Societății pentru Învățătura Poporului Român cât și din economii. La sărbători directorul și elevii având în frunte steagul școlii, prezentau scurte programe artistice la Palatul regal și la persoane însemnate. Serbarea sfârșitului de an se organiza la Ateneul Român, directorul fiind membru al acestui lăcaș de cultură, ținea acolo conferințe prin care exprima în mod direct preocupările sale referitoare la școală și

<sup>11</sup> I.Gh.Stanciu Contribuții la construirea pedagogiei sistematice, în tribuna învățământului, 27 septembrie 1999, V.Popeanga, Presa pedagogică din Transilvania, 1860-1918, București, 1966.

<sup>12</sup> Hilda Minodora Burciu, Revista generală a învățământului, 1905-1916, 1923-1944, indice bibliografic, 2 vol, București, 1994, Biblioteca centrală pedagogică, I.C.Petrescu

biserică<sup>14</sup>; fiind un excelent orator, conferințele sale se bucurau de largă audiență. Veșnic preocupat de obținerea fondurilor bănești, oamenilor bogați și filantropi le expedia darea de seamă (raport amplu de activitate) a școlii, din anul precedent și-i coopta membri ai Societății. Pentru imaginea Societății, directorul se interesa cu președintele ei să fie o persoană cu autoritate morală și politică. Ziua patronului școlii (25 martie) era un prilej tradițional de pomenire a binefăcătorilor școlii. La asemenea inițiative administrative cu influențe benefice școlii se cuvine să readucem în gândirea celor de azi că Statutul Societății pentru Învățătura Poporului Român stipula recrutarea profesorilor de către Consiliul de Administrație, dintre profesorii titulari ai statului, directorul se interesa personal despre fiecare, înainte de a-l recomanda Consiliului Conștiințios profesional, optimist pedagog și impecabil onest, directorul stăruia printr-o adevărată bătălie să angajeze profesori bine pregătiți științific și pedagogic; de regulă câștiga personal prin înfrângerea politicianismului și a favoritismului administrativ.

În acest fel a ridicat prestigiul Școlii Normale de Băieți din București, recunoscută de contemporani ca una dintre cele mai reprezentative din țară. Dintre profesorii renumiți enumerăm pe: S. Haret, I. Slavici, C. Rădulescu - Motru, S. Mehedinți, G. Antonescu, I. Simionescu. Salariile erau modeste; în unele cazuri, profesorii le donau bugetului școlii. Efectele deingoladei economicești sociale produse după Marea Unire din 1918 și-au făcut simțita prezența și în școală. Înțelegând și conotațiile noi din concepțiile politice și culturale, în urma consultării cu persoane avizate, directorul Petre Gârboviceanu a optat pentru trecerea Școlii Normale în evidența instituțiilor de învățământ subvenționate din bugetul statului. Întreaga activitate a decurs mai departe pe cunoscute temeuri: îndrumarea muncii în școală și în afara școlii, educarea prin muncă intelectuală și manuală, respectarea regulilor disciplinare, cultivarea respectului la viitorii învățători, față de țară și tradițiile strămoșești. Faptul că generații de normaliști s-au plasat, pragmatic, în descendență „gârboviceană”, dovedește recunoașterea dublei sale calități de profesor și director. Omologarea acestora se referă și la o anume parte deosebită, la o latură mai puțin cunoscută a personalității sale, manifestată în pregătirea și desfășurarea excursiilor în care participau cadrele didactice și absolvenții. Dorite și mai ales atractive, excursiile încununau sfârșitul de an școlar. Descrierea excursiilor se afla în Dările de seamă redactate anual de director, în colaborare cu cadrele didactice și personalul administrativ. Normalizarea înfăptuirilor spirituale, materiale și financiare la sfârșit de an școlar uimesc prin confruntarea lor cu arhiva școlii și presa scrisă, prin detalii și exactitate.<sup>15</sup> Orientate spre cunoașterea zonelor geografice și istorice ale României, excursiile erau pregătite științific și educativ. De regulă, directorul prezenta date istorice, profesorii reliefa subiecte de specialitate, elevilor revenindu-le integrarea localităților în circuitul folcloric. Conducătorii de întreprinderi și instituții completau tabloul oportunităților de emancipare ale locuitorilor din habitatul vizitat, și prin u

<sup>14</sup> ...Virgil Căndea, Ion Zamfirescu, Vasile Moga, Ateneul Român, Monografie, București 1976

<sup>15</sup> Dare de seamă despre mersul societății și mersul școalelor Frobeliană, Primară și Normală, pe anul 1902-1903, București 1903. Întocmit de Petre Gârboviceanu, directorul școalelor Societății Redactate începând cu anul 1889



vizitare locurilor deosebite din țară priceperea de manager cultural a directorului P.Gârboviceanu și-a dovedit eficiența. Înfățișarea unui lot omogen și antrenat era dat de conducătorul excursiei care, așa cum am mai menționat, împreună cu elevii dormea, lua masa, cânta și participa la jocurile distractive. În ciuda aparențelor dure, directorul era un om sensibil și generos, dovadă fiind și opera să de educație patriotică și religioasă, realizată prin cunoașterea vieții cotidiene din zone diferite, cum erau Bușteni, Constanța, mănăstirile din Țigănești, Snagov, Cernica. Din caracterizarea făcută de un colaborator (prof. D.Theodosiu, dir. adjunct la Școala Normală) rezultă că Petre Gârboviceanu era simplu la îmbrăcăminte, se scula la orele 4 dimineața și se culca la 21, 30. Om de caracter, energic, cumpătat și înțelept. Distincția se observa și prin gesturi și decizii hotărâte care-l impuneau, paralizând orice fel de informare asupra vieții sale. Prin modestie și laconism verbal, față de înfăptuirile personale ce îl situau în galeria oamenilor de probitate excepțională, stoic în suferință, optimist în viață și idealist în fapte.

Gârboviceanu a fost un pedagog practic, în scrieri și conferințe nu pornea de la teorii împrumutate ci de la realitățile noastre, cu precădere cu exemple din lumea satelor. La ultima serbare pe care a prezidat-o, la sfârșitul anului școlar 1933-1934, adresându-se normaliştilor absolvenți, spunea: „Sfatul meu repetat în aceste momente e ca să fie așa cum i-am format. Sufletul nostru va fi mulțumit, când vom afla numai bine de ei și îndurerat, când vom afla lucruri care nu se cuvin. Ochii și mintea profesorilor și directorului vostru vă vor urmări până în cele mai îndepărtate colțuri ale țării”<sup>16</sup>. La sfârșit de an școlar, directorul avea un sentiment de confort sufletesc când observa confirmarea sistemului de valori specifice unei societăți normale. Pentru Gârboviceanu, factorul educativ, avea funcție cognitivă și o finalitate social-instructivă. Împlinirile lui transcend conjuncturile istorice și se protejează de la uitare prin valorile de exemplaritate ale obiectivității profesionale.

Viața publică a făcut parte comună cu profesoratul și directoratul lui Petre Gârboviceanu. S-a încadrat perfect în generația ivită în cultura națională în ultimele decenii din secolul al XIX-lea. Acești tineri specializați în Occident, cei mai reprezentativi fiind considerați ca „generații maioresciene”<sup>17</sup>, s-au impus prin muncă în peisajul intelectual românesc. Foarte cultivați, ei s-au implicat fără echivoc în confruntări teoretice și practice care vizau modernizarea țării. Între aceștia se încadra și fiul preotului din Gârbovățul de Jos - Mehedinți. Biografia lui este și astăzi puțin cunoscută. De la trecerea în eternitate au trecut șapte decenii. Cei mai mulți dintre cei care l-au cunoscut s-au stins și ei. Reconstituirea datelor privitoare la viața și opera lui, la împrejurările în care a condus Școala Normală și implicarea directă în reorganizarea învățământului, a Bisericii și a societății în general, e tot mai dificil de aflat. Imaginea lumii în care a trăit, meandrele vieții afectate de conjuncturi economice, politice, militare se șterge odată cu trecerea timpului. Și totuși epoca sa era vreme a confruntărilor, iar adoptarea unor atitudini echivoce era socotită obligatorie; urmele lui Petre Gârboviceanu s-au impus în cadrul elitelor de cărturari foarte cultivați, înarmați

<sup>16</sup> Dare de seama...an1933-1934,p.10

<sup>17</sup> T.Maioreescu și prima generație de maiorescieni. Corespondenta, București, 1978

cu solidă cunoaștere a științelor umaniste, împletind destinul lor cu al țării. Pasul de intrare în valurile vieții publice l-a făcut împreună cu Spiru Haret, ei dând girul lor moral monarhiei constituționale și doctrinei liberale. După cum se știe, viața unei personalități rămâne permanent deschisă unor noi explorări menite să scoată la lumină aspecte încă necunoscute care să îmbogățească și să disece imaginea caleidoscopică a personajului. Primul reper public s-a evidențiat în 1895, prin alegerea sa ca deputat la Colegiul III al preoților și învățătorilor mehedințeni. Atunci, cu prilejul discutării mesajului regal semnează amendamentul socialistului Morțun, prin care se solicita introducerea votului universal.<sup>18</sup> Același amendament îl va susține și în anii următori. Fiind un politician dotat pentru militantismul direct și democratic, nu de puține ori nemulțumea pe fruntașul liberal D.A.Sturdza. Contemporanii apreciau că P.Gârboviceanu își folosea situația politică și morală pentru învățământ și credință; prin politică a putut realiza și pune în practică cerințe noi, nerealizabile pe cale particulară. Cuvântările lui în Parlament se refereau întotdeauna la legile fundamentale. Pledoaria începea calm și rar, dar cu o voce destul de puternică, continua ca un excelent povestitor, cu o ușoară și simpatică notă dialectală bănățeano-mehedințeană. Vorbea cald și sincer, cu nenumărate exemple. Fiind „haretist” convins, a rostit o frumoasă cuvântare în Camera Deputaților, în favoarea învățământului secundar și superior, propusă de Haret, raportor a fost prof.univ.C.Dimitrescu-Iași. Impresionat de cuvântare, Take Ionescu i-a propus înscrierea la conservatori - elegant, a fost refuzat. Nu după mult timp propus să predea la Facultatea de Teologie, a refuzat, din considerentul continuării la catedrele ce pregăteau învățători și preoți (Școala Normală, Seminarul Central) atât de necesari mediului rural.

Gârboviceanu considera „navetismul politic” o trăsătură negativă a caracterului. Replicile sale erau prompte, cuviințioase. Era considerat de C.Brătianu drept unul dintre politicienii capabili, cu identități de opinii apropiate - i-a încredințat conducerea organizației mehedințene, obținând astfel succese deosebite în alegerile din 1919, 1922 și 1927.

Dezbaterile parlamentare și presa vremii („Biserica Ortodoxă Română”, „Viitorul”, „Viața națională”) subliniază cum numele lui P.Gârboviceanu figurează de mai multe ori ca vicepreședinte al ședințelor parlamentare, președinte al Comisiei bugetare, raportor sau susținător al bugetului pentru culte și învățământ, cuvântări pentru transformarea proiectelor în legi referitoare la învățământ și cultură. Viața sa fiind marcată de îndelungată și deosebit de fructuoasă relație cu parlamentul a fost ales senator de drept. Parlamentar ale sunt multe legislaturi, n-a fost proiect de lege referitor la școală, biserică sau cultură care să nu beneficieze de colaborarea lui. Rapoartele le redacta minuțios, fiecare în parte alcătuiește un document de specialitate de primă necesitate și evidențiază orizontul cultural-emoțional împreună cu dragostea față de învățământ și teologie cărora le-a consacrat cea mai mare parte a vieții sale. La adoptarea legislației referitoare la îmbunătățirea învățământului de toate gradele, cu

<sup>18</sup> Colectiv Istoria parlamentului și a vieții parlamentare din România până la 1918, București, 1983, Mihail Sorin Rădulescu, elita liberala românească \*1866-1900, București, 1990. Dintre adepții introducerii votului universal amintim pe Vintilă Brătianu, M. Kogălniceanu, C. Dobrescu Argeș.

punct de plecare era analizată profund și valorificată selectiv legislația anterioară, cât și legile similare din țările vecine. Nu de puține ori propunătorii (Spiru Haret și ulterior dr. C. Angelescu, iar Al. Lapedatu la Culte) erau obligați să răspundă argumentelor criticilor venite din partea opoziției<sup>19</sup>. Dintre numeroasele intervenții ale parlamentarului Petre Gârboviceanu în sprijinul școlii românești, ne limităm la enumerarea proiectelor de legi privitoare la învățământul secundar și superior, primar și normal, profesional, particular și secundar<sup>20</sup>. Teolog prin formație și preocupări (licențiat în teologie, profesor la seminar, administrator la Casa Bisericii și redactor la publicația „Biserica ortodoxă română”, Gârboviceanu a pledat în favoarea reînființării seminariilor teologice și ridicarea localului pentru Casa Bisericii Naționale, a fost raportor la legea și statutul organizării bisericii ortodoxe române cât și la regimul cultelor din România.<sup>21</sup>

Schimbările survenite pe parcursul aplicării legislației au generat severe și repetate critici, unele au determinat modificări corespunzătoare cerințelor sociale. A fost mai curând un efort de căutare a unor soluții pentru o mai strânsă apropiere a școlii și bisericii naționale de trebuințele de atunci ale societății românești în curs de modernizare, așa cum se procedea și în zilele noastre. Dar instituțiile de învățământ prin obiective, organizare, conținut și tehnici de instruire, obligau fondurile de resort să elaboreze instrucțiuni concrete pentru toate componentele aflate în faze diferite de înnoiri. La împlinirea acestui deziderat a fost solicitat și directorul Gârboviceanu, cunoscut pentru rezultatele bune obținute în organizarea și conducerea Școlii Normale. Alături de recunoscute cadre didactice (C.Meisser, C.Dimitrescu-Iași, D.Onciul, I.Bianu, Gh.Adamescu, dr.C.Istrati) și-a expus părerea în Consiliul general de instrucție abilitat pînă aprobarea manualelor didactice și alcătuirea programelor analitice din învățământul primar și secundar, inclusiv școlile normale și seminariile teologice; de reținut că în această problemă existau mai multe manuale pentru un obiect, alcătuite pe baza unui plan singular de învățământ și a programelor unice stabilite de comisiile de specialiști. Opiniile membrilor consiliului de aprobare aveau în vedere metodele de învățământ accesibilitatea cunoștințelor, direcționarea practică a învățământului primar și secundar prin cunoștințe din lumea reală, trezirea în fiecare elev a spiritului de observație, interesul față de lucrurile în mijlocul cărora trăiește, diminuarea descriptivismului, cu precădere la științele umaniste, în favoarea conversației cu elevii pe baza materialelor auxiliare manualului. Această orientare nouă din programele analitice, concretizată în unele cărți didactice, a fost aspru criticată. Cu timpul, rezultatele noilor orientări fiind cele scontate, au intrat în atenția celor care experimentau cerințele „școlii active”. Tentativele și demersurile de reorganizare a învățământului preuniversitar l-au implicat în mod activ pe Gârboviceanu. Conducerea

<sup>19</sup> Constantin Dinu, Spiru Haret, București, 1970, Paul Grigoriu, Dr.C-tin Angelescu și învățământul românesc (împliniri și deziderate) studii și articole de istorie I,XIV, 1999

<sup>20</sup> ..Gabriela C.Cristea, Reforma învățământului. O perspectivă istorică.(1864-1944)

<sup>21</sup> ..Elena Macavei Spirul Haret (1851/1912) Activitate de consolidare a Bisericii naționale, în "Tribuna învățământului" 11-17 februarie 2002; Ioan Opriș, Alexandru Lapedatu și contemporanii săi, Cluj-Napoca, 1997.

ministerului de resort cunoscându-i activitatea și apreciindu-i-o, l-a cooptat și în comisia de lucru pentru strângerea materialelor pentru cultură, învățământul și cultele din alte țări într-o relație comparativă cu situația de la noi. Bogata lui activitate în documentare, cercetare și redactare se constituie astăzi într-un fond de manuscrise sumar valorificate. Pe tărâmul amintit a rămas același pedagog intransigent, de mare vocație, s-a implicat direct în pregătirea pedagogică a preoților ce predau în școli, în uniforma elevilor și revizuirea regulamentului seminariilor teologice. A susținut prin exemplificări obligativitatea, gratuitatea și unitatea cursului primar. Discipol al lui Spiru Haret, (așezat de clevetitori printre „aghioțanți”) Gârboviceanu aducea la cunoștința ministrului adevărata realitate din lumea satelor unde tinerii învățători găseau analfabeți, dezinteres față de școală, față de schimbările care să le ușureze viața. Înșușindu-și opiniile Haret a stabilit programul de culturalizare rurală axat pe coordonate clare cum erau revista „Albina”, cu sfaturi folositoare, Societatea „Steaua”, editoare de broșuri, tablouri istorice și teologice, înființarea de biblioteci și bănci populare, de obști sătești toate cerute de formarea aptitudinilor de autoconducere. Cercurile culturale urmau să trezească interesul cunoașterii lumii înconjurătoare, avantajele economiei axată pe valorificarea produselor locale etc. Firește, atitudinea conservatoare și reacțiile negative din partea celor afectați în intereselor au zădărnicit în multe localități transformările sporite de inițiatori.<sup>22</sup> Au fost măsuri de orientare poporanist-semănătoristă și chiar un romantism întârziat care neglijau factori economici și ideologiile politice dominante. În viziunea ministrului instrucțiunii publice și a colaboratorilor săi a intrat și pregătirea populației rurale pentru înțelegerea marilor reforme liberale cu substrat social-democrat. Votul universal și împrăștierea țăranilor. În acest scop s-au pus bazele legii Deșteptarea, constituită din adepții celor două mari reforme. După decesul mentorului Spiru Haret (1912), discipolul său, Petre Gârboviceanu a înființat Asociația Uniunea Membrilor Corpului Didactic tot în scopul unirii tuturor forțelor democratice în pregătirea opiniei publice, prin apostolii și luminătorii neamului, spre împlinirea marilor idealuri de interes național. Alături de Haret a fost Gârboviceanu și la înființarea Comisiei Monumentelor Istorice, la promulgarea legii conservării și restaurării monumentelor istorice, organizarea Muzeului pedagogic<sup>23</sup>, secție cerută și azi în cadrul unui viitor muzeu al învățământului românesc<sup>24</sup>. Într-o următoare proiecție sintetică de recuperare a valorilor intelectuale antrenate în culturalizarea populației lipsită parțial sau total de instrucție și educație primară, așezată la locul convenit a fost colecția de broșuri din Biblioteca Societății Steaua. Realizate în format de buzunar, cu o tematică enciclopedică, micile lucrări de popularizare erau scrise într-un limbaj accesibil cercurilor largi de cititori. Azi biblioteci cu vechi statut de funcționare, conserva în depozite cărți semnate de Nicolae Iorga („Domnul Tudordin Vladimiri”).

<sup>22</sup>...Revista de pedagogie 7-12, 1998, număr dedicat lui Spiru Haret; Costică Neagu, (Spiru Haret). Apostolatul extrașcolar, în " Tribuna învățământului" 23-29, aprilie 2001 ; Paul Grigoriu, Spiru Haret, în România literară, 2, 1973.

<sup>23</sup>...Valeriu Oroș, Spiru Haret - 150 de ani. Om al școlii și admirator al culturii, în «Tribuna învățământului » 19-25, februarie 2001.

<sup>24</sup>...Paul Grigoriu, Din activitatea Muzeului pedagogic al Casei școalelor, în «Revista muzeelor și monumentelor »3, 1984.

I. Lupaș („Viața și faptele lui Andrei Șaguna”), Al. Lapedatu („Mihai Vodă Viteazu”), G. Coșbuc („Din țara Basarabilor”), I. Agârbiceanu („Ostașii noștri”), I. Simionescu („Ce se poate învăța de la un drum lung”), P. Dulfu (Foloasele învățaturii), Gârboviceanu și C. I. Ghelaru („Povești alese, nuvele alese”); numele autorilor poate continua în vederea completării bibliografiei de cultură și civilizație românească. O scurtă privire asupra sincronizării textelor scrise tot de societatea Steaua, a portretelor de conducători (domnitori și regi), tablouri în format mare, pe hârtie cretată și în culori, se mai găsesc azi în anticariate sau la cabinetele de stampe din marile biblioteci. Fără teama de exagerare considerăm că producțiilor cultural-educative ale societății Steaua au completat materialul didactic și manualele publicate ani îndelungați de Casa Școalelor, instituție întemeiată de ministrul Petre Poni și încurajată permanent de Spiru Haret, dr. C. Angelescu, I. Gh. Duca, P. Gârboviceanu și mulți alți cărturari și oameni politici.<sup>25</sup>

Profesor, director și înfăptuitor cultural, Petre Gârboviceanu era mereu preocupat activ tot timpul în mijlocul faptelor și niciodată plictisit, obosit sau învins. La atâta tărie urmată de rezultate evidente a fost purtătorul unei flamuri și a unei torțe de energie, posedea modestia împlinirilor și tenacitatea învingătorilor. Lupta și neodihna, viziunea noilor proiecte l-au situat și în istoria culturii de acolo trimite perseverența noilor generații. Activitatea li s-a desfășurat în ambianța culturală a Bucureștilor. Atras de farmecul scrisului a elaborat o interesantă și amplă lucrare în trei serii (1904-1915) dedicată bisericilor ortodoxe din România, cu averile lor<sup>26</sup>. Casa Bisericii fondată în 1902 a fost prin obiective, scopuri și împliniri similare Casei Școalelor, ce a tipărit volumele lui Gârboviceanu. În anii de consolidare și de construirea localului propriu, Casa Bisericii a fost administrată de Petre Gârboviceanu, membru în comitetul de redacție al periodicului „Biserica Ortodoxă Română”. Desigur de-a lungul timpului au abordat tema instituțiilor de cult ortodox Alexandru Odobescu, D. Bolintineanu, Gh. Ionescu, Gr. Tocilescu, A. D. Xenopol, Al. Ștefulescu, Virgil Drăghiceanu, N. Ghika-Budești, G. Balș, până la exegeții epocii cum erau N. Iorga, D. Onciul, I. Bogdan. La rândul său, Gârboviceanu s-a dedicat subiectului cu pasiune, tenacitate și o reală competență. Parcurgând lucrarea sesizam cum autorul a întreprins o atentă documentare referindu-se continuu la contribuțiile anterioare, citindu-le cu probitate și onestitate științifică, în unele cazuri completa cu date noi, nuanțând și chiar rectificând unele date și fapte din studiile citate. În acest fel a izbutit să reconstituie o imagine unitară atât prin personalitatea fiecărei instituții clericale cât și rolul pe care l-a îndeplinit în conservarea vieții spirituale, politice și culturale a epocii lor. De remarcat este și utilizarea legendelor istorice legând fapte certe cu idei și maniere poetice din mitologia națională. Aceste tendințe de autonomie novatoare au condus în acest caz la abandonarea formulelor cu uz didactic, moralizator. În sensul amintit merită subliniat studiul istorico-literar despre Mănăstirea Strehăia în care autorul asimilând mai profund idealurile naționale afirmate de revoluția lui Tudor Vladimirescu, remarcă

<sup>25</sup>. Veronica Aldea, Adriana Ganea, Angela Oprea, Contribuția Casei Școalelor la dezvoltarea lecturii publice bucureștene”, Biblioteca Bucureștilor, 6, 2003.

<sup>26</sup>. Vezi Bibliografia românească modernă, op.cit.

aspirațiile patriotice și democratice ale vremii (dreptate socială, libertate și unitate națională). Era de așteptat ca un intelectual de talia lui Gârboviceanu să publice asemenea lucrare cu trăsături de sintetizare, însoțită de note istorice, anexe documentare și iconografice. Fără să-și propună epuizarea subiectului de mare extindere ce cuprindea colaborarea cu cercetătorii în domeniu, autorul a izbutit să prezinte în volumele amintite biserici, mănăstiri și schituri din București, Focșani, Iași, Craiova, Dolj, Mehedinți, Buzău și alte zone de interes istoric.

Chiar dacă în tot ce a scris P. Gârboviceanu accentul cădea pe descriptivism și mai puțin pe explicația cauzală, informarea și documentarea presupune timp, osteneală și renunțări în defavoarea sănătății și a timpului liber. Ca să ai acces la informații trebuie să te afunzi în studiu, să zăbovești în biblioteci și arhive, să prețuiești cultura, cărțile, studiile și articolele sale foarte bogate ca documentație sunt la fel de înzestrate în plan strict ideatic. Diversitatea tematică este la ea acasă, dar o idee este dominantă: ideea națională, situată până la 1918 pe primul loc în registrul doleanțelor noastre. Azi trăind sub semnul relativității, dorim totuși mai multă obiectivitate și rigoare în cercetarea trecutului, subsumat conceptului de localism creator. În acest mod, faptele îndepărtate cu luminile și umbrele lor, se mențin în conștiința culturală. Această identificare de opțiuni considerăm că o găsim în prima monografie a Școlii Normale de Băieți din București, publicată de directorul ei, profesor-cercetător Petre Gârboviceanu<sup>27</sup>. Respira prin capitole speciale greutatea în construirea localului școlii și bibliotecii, procurarea materialului didactic, donatori, donații, situația financiară a Societății precum și conducătorii ei. Secvențe biografice, momente semnificative din parcursul existențial al școlii și repere grăitoare prin valențele lor educative găsim în bogatele anexe și reproduceri iconografice în alb-negru. Nu este o carte sterilă de legături cu oamenii și viață înconjurătoare. Structurată clasic, monografia oferă conjuncția de planuri și valori recunoscute ca izvoare istorice de primă importanță și pentru istoria învățământului românesc. Textul reproduce acte oficiale despre Societatea pentru Învățătura Poporului Român și comitetul ei de conducere (M. Kogălniceanu, I. Heliade Rădulescu, Esarcu, Petre Poenaru, Scarlat Rosetti, Fălcoianu); pe temeiul unei programe Societatea a organizat cursuri gratuite pentru adulți de profesii diferite a înființat școli normale și grădinițe preșcolare în scopul pregătirii învățătorilor și educatorilor, de la sate.

Cartea oferă cititorului momente biografice ale directorilor Școlii Normale: Bădilescu, St.C. Mihăilescu, Barbu Constantinescu, C.I. Șonțu și P. Gârboviceanu, aspecte grăitoare din parcursul existențial și repere ale procesului de modernizare din școala normală sunt și Statutul și regulamentul Societății din care rezultă regulamentul școlilor normale ale vremii, precum și cuvântările aparținând unor personalități ale vremii: V.A. Urechea, G.I. Lahovary, A.D. Sturdza.

Analizate aplicativ la conținutul unor reforme din învățământ, conferințele aveau capacitatea de a pătrunde în intimitatea unui univers, în însuși nucleul generator din care acesta a fost propulsat. Întregul conținut de idei și fapte coagulează

<sup>27</sup> Petre Gârboviceanu, Societatea pentru învățătura poporului roman din București, cu școlile ei 1866-1906, București 1906.

patrimoniului cultural în dimensiunile sale locale, regionale, geopolitice. În monografie totul a fost conceput și redat într-un spirit constructiv și real respect pentru adevăr, cu minime influențe de la conjuncturi momentale datorate factorului politic. Gârboviceanu recunoștea existența opțiunilor politice ca fiind inevitabile individualităților publice. El propunea judecata cumpanită și limpede care să călăuzească cercetarea întreprinsă cu discernământ în stabilirea corectă a evenimentelor și așezarea oamenilor în locurile lor, cu eventualele priviri subiective.

Evident, directorul Școlii Normale și-a dobândit un loc de cinste în panteonul spiritualității românești și prin medalioanele dedicate memoriei atât personalităților clericale cât și a celor laice. Ideea majoră spre care converg eseurile sunt demersurile analitice ale operelor, autorul dovedind o rară capacitate de absorbție și reconvertire a realului și culturalului în texte proprii. Cu o forță aproape ocultă, Gârboviceanu a publicat medalioane evocând personalități, prieteni și colaboratori, dispăruți, și în toate aceste pagini, diferite ca formulare, reabilita subiectivitatea, o curăță parțial de conotațiile convenționale, conferindu-le un fundament moral și o plată exprimare literară. Autorul a căutat și a găsit aproape de fiecare dată acea parte comună vieții cotidiene, punctele lor de intersecție și întrepătrundere, în a cărei lumină medalioanele pot fi înțelese în toate dimensiunile vieții umane. Asemenea pagini cu vibrații afective sunt răspândite în periodice; cele mai multe le găsim în revista „Biserica ortodoxă română”<sup>28</sup>. Fără așa ne propunem un excurs bibliografic redăm statistic numele prelaților omagiați: P.S. Episcop N. Popea, Mitropolitul Andrei Șaguna, P.S. Ghenadie Goergescu Episcopul Râmnicului Noul Severin, I.P.S. Ioan Mateianul Mitropolitul românilor ortodocși din Ardeal și Ungaria, părintele A.Fl. Marian. Păstrând și întărind cu oarecare ostentație sentimentul credinței, teologul Gârboviceanu conferenția de la Ateneul Roman despre lăcașuri de cult ca instituții reprezentative ale tradițiilor creștine și păstrătoare de vechi monumente istorice uitate prin munți, sate și orașe.

Rapoartele și cuvântările din Parlament în susținerea legislației clericale care, după 1918 își mențin actualitatea și prin contactul aprofundat în arhive inedite și cărți rare care dovedeau științific temeiul documentar al unei credințe mult mai bogate și mai concrete decât se știuse până atunci. Prin conținutul lor, legile adoptate conțineau rolul major al valorilor creștine în păstrarea tradițiilor românești. Amănunte care azi ne par minore erau la vremea respectiva o suită de realități ce completau spații libere de pe harta culturii și civilizației naționale. Așa a fost inaugurarea Muzeului de la Casa Bisericii apreciat printre alții de reputatul profesor francez Charles Dich, editarea „Buletinului Comisiei Monumentelor Istorice”. „Catalogul Colecțiilor Monumentelor Istorice”, monografiile de mănăstiri, înființarea de ateliere și stuparii la mănăstiri, crearea de biblioteci la instituțiile clericale din teritoriile unite, tineri trimiși la studii în străinătate, tablouri teologice tipărite și multe alte înfăptuiri din vremea când administra Casa Bisericii și beneficia de ministrul de instrucție Spiru Haret. O pioasă amintire a păstrat Petre Gârboviceanu mentorilor săi: Barbu Constantinescu și Spiru

<sup>28</sup> Colectiv, Bibliografia istorică a României, III, secolul XIX, tom 5, Bibliografii, București, 1974.

Haret. În memoria lor a format comisii în vederea ridicării unor statui. Astăzi, în fața Facultății de Teologie este bustul dr. Barbu Constantinescu, ajuns primul decan al Facultății de Teologie din București. Purtător de „mit haretian”, într-un portret creionat cu patetism, Gârboviceanu expunea două planuri: primul cu o factură teoretică iar al doilea predominant de exemplificări care nu lăsa impresia unor prețiozități inutile iar expresivitatea eleganta da culoare ideilor dorite de autor.<sup>29</sup>

Istoria și memoria nefiind doar un îndemn spre cunoașterea trecutului, ci o clauză spre înțelegerea prezentului și chiar a viitorului, redăm un fragment dintr-un articol care împreună cu altele pe tema Spiru Haret, au format o carte: „Spiru Haret a văzut în biserica noastră ortodoxă și națională o instituție de cea mai mare însemnătate în serviciul poporului și al țării. Trecutul ei frumos ca singura instituție culturală a ținut strâns unit laolaltă poporul nostru, îi datoram toată recunoștința statului roman și tot sprijinul necesar.”<sup>30</sup> Fiind și un „om de litere”, cu lecturi erudite și pasionale, inițial fără un program anume, Gârboviceanu a recuperat cu precădere în medalioanele afective o parte din elita românească (clerici și laici) aducând în prim - plan trăsături majore ale reacțiilor unor personalități față de marile probleme ale societății noastre. Ele au fost și o formă de explicație spiritualistă a societății, o precuvântare la sociologia elitelor și tradiționalismului ortodox, consolidate în anii următori de Nichifor Crainic, Nae Ionescu, D. Gusti, St. Zeletin, Traian Brăileanu, Manolescu, Madgearu, M. Vulcănescu, Vasile Băncilă. Asemenea analize aplicate la oameni și la faptele lor sunt esența conjuncțiilor de planuri și destine, denota sinteza în conturarea profilului în porțiunea comună între viața cotidiană, credința, învățământ, cultura materială și spirituală. Mai mult decât atât, publicistica lui Petre Gârboviceanu ne oferă o imagine grăitoare față de activitatea sa scriitoricească. În prezent, publicația lui ne apare mai puțin interesantă cititorilor neavizați, dar tot ce a scris este ușor de interpretat și clasificat pe diagonala strategică din perioadele de progres, stagnare și, de ce să nu recunoaștem, regres. În ultimă instanță, scrierile sale, mai mult sau mai puțin conformiste, au întărit sentimentul de răspundere individuală. Prin tot ce a scris, în pofida preferințelor didactice, teologice și politice, a rămas un reprezentant al specificului național conservat prin cultură, deschis totodată către civilizația culturală europeană.

În ciuda faptului că unele personalități decedază în memoria noastră atrasă de clipa prezentului, sunt fapte din trecut care se mențin în actualitate, prin durabilitatea lor. Așa este cazul școlii și bisericii din Gârbovățul de Jos, instituții constituite cu fonduri de la stat ca urmare a stăruinței exemplare depuse de fiul satului, Petre Gârboviceanu. La oră târzie a vieții sale, adresându-se mehedințenilor, își exprima grațitudinea față de meleagurile unde a văzut lumina zilei spunând: „E aceasta o datorie de pietate și de recunoștință față de moșii și strămoșii noștri și chiar pentru mândria

<sup>29</sup> Capitolele micromonografiei sunt următoarele : Spiru Haret, un mare naționalist, un mare prieten al învățătorimii noastre ; Spiru Haret și Biserica; Pacostea analfabetismului și în jurul comemorării lui Spiru Haret. Titlul lucrării trecut la nota 30.

<sup>30</sup> Petre Gârboviceanu, Spiru C. Haret, 20 de ani de la moartea lui, București, 1933, p.20.



noastră, care ne-am învrednicit să fim născuți și crescuți pe pământul acestui frumos județ.”<sup>31</sup>

Privind în urmă spre acele vremuri, îi conturam și mai pregnant destinul asumat în dramaticul an 1917. Existența statului național unitar fiind amenințată printre măsurile extreme adoptate a fost și protejarea capului simbol al unității naționale, al lui Mihai Viteazul. Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, I. Gh. Duca, l-a numit pe Gârboviceanu să transporte în Rusia revoluționară prețioasa relicvă. A fost o adevărată epopee salvarea craniului marelui voievod, ascuns în cutii de pălării, de teama agenților bolșevici.<sup>32</sup> Spaima era perpetuă, dar conștiința răspunderii ce i se încredințase era întărită de prezența cumnatului său, pr.prof. Grigore Popescu - Breasta. La Cherson, cutia era ascunsă sub poala acoperământului mesei din altarul bisericii în care preotul Popescu - Breasta oficia slujbe cât a stat acolo. În 1918, la indicațiile ministrului Duca, cei doi cumnați au predat mitropolitului Pimen al Moldovei capul marelui domnitor - ulterior fiind readus la mănăstirea Dealul.<sup>33</sup> O eventuală biografie a vieții și activității lui Petre Gârboviceanu se impune să consemneze și colecția de manuscrise cu însemnate referințe științifice, donată Academiei Române. De fapt, în tot ce a înfăptuit prin fapte și scris, a demonstrat o poziție limpede ca element de echilibru între teorie și practică. Fără o atitudine necomformistă, dincolo de poziția partizană, el a depășit imaginea stereotipă odată cu influențele primite de la mersul societății.

Neurmărind o puritate documentaristică cu rezonanțe istorice, sociologice ori culturale, ne oprim la anul 1929, când, după 41 de ani la catedră, profesorul Petre Gârboviceanu s-a pensionat, rezumându-se la conducerea Școlii Normale până a părăsit pragul vieții spre cele veșnice (31 decembrie 1934). Festivitatea desfășurată la Seminarul Central, unde absolvise cursurile secundare și devenise profesor, a fost prezidată de I.P.S. Patriarh Miron Cristea (regent). Prin cuvântări scrisori, telegrame, sărbătoritul a fost adulat cronologic și faptic fără să distorsioneze imaginea omului. S-au întâlnit atunci nume cu rezonanță cum erau I.G. Duca, dr. C. Angelescu, M. Dragomirescu, Pimen (Mitropolitul Moldovei), Al. Lapedatu, Gr. Trancu-Iași, I. Gălvănescul, Gala Galaction (decan la facultatea de Teologie Chișinău); au rostit cuvinte emoționante colegi și colaboratori amintiți anterior în studiul de față. Uitându-ne într-o oglinda retrospectivă vedem pe harnicul Petre Gârboviceanu primind pentru merite deosebite decorația Crucea de Comandor al Coroanei României, oferită de venerabilul rege al României Carol I. Petre Gârboviceanu fiind martor participant la mutații esențiale în suprastructura societății, atmosfera la aniversarea din 1929 influența în mod firesc corzile afectivității. Frumusețea interioară a sărbătoritului și universul diversificat al preocupărilor sale au fost percepute în totalitate de contemporani. Volumul omagial editat atunci merita să fie consultat. Prin volumul amintit, se susțin analiza și evaluarea critică, similare cu recursul la comparatismul solicitat tot mai

<sup>31</sup> Petre Gârboviceanu, *Cultul județului Mehedinți. Eroi mehedințeni din prima jumătate a veacului al XVII-lea*, București, 1931, p.4. Conferința ținută la Palatul Cultural din Turnu Severin

<sup>32</sup> I.G. Duca, *Memorii*, III (1916-1917), București, 1994.

<sup>33</sup> Maria Munteanu - Breasta, *Un mare pedagog și educator - Petre Gârboviceanu*, în „Anuarul părinților”, 1990.

insistent de evoluția gândirii actuale. Avem nevoie de o istorie comparată a învățământului național și european, o istorie a politicii și doctrinelor școlare.

Ultimii ani din viață, Petre Gârboviceanu i-a dedicat Școlii Normale și Societății pentru învățătura Poporului Roman. Nicolae Iorga își amintea că s-au întâlnit la parlament, în preajma decesului. Ajuns acasă, a discutat cu fiul său ce are de făcut, după care, liniștit, s-a stins din viață, ca un om cu datoria împlinită. În necrologul publicat, marele istoric de renume mondial a redat o sinteză care fixează pe dispărut astfel: „Acest funcționar model a fost un creator și unic nu s-a clintit din așezămintele pe care s-a priceput să le așeze pe baze solide.”<sup>34</sup> Într-adevăr, Gârboviceanu a rămas un model intelectual și moral pe care pot să-l cunoască și să-l adapteze realității contemporane colegii de breaslă. Regrete sincere au exprimat și colegii și colaboratorii săi cum au fost gândurile profesorului Gh.Adamescu.<sup>35</sup> Anii care s-au scurs l-au acoperit cu cenușa uitării pe omul care a contribuit pe mai multe planuri la menținerea și consolidarea conștiinței românești și care este acum un mare necunoscut. Are nevoie de o biografie scrisă în spiritul adevărului, fără resentimente sau părtinire, unele note de obiectivitate sperăm că se pot desprinde și din studiul de față. Un demers de oarecare profunzime se poate realiza prin cercetarea Arhivei Școlii Normale, la care se adăuga interesanta corespondență cu I.Bianu, C. Istrati, Miron Cristea, Nifon Mitropolitul, Mihai și Izabela Sadoveanu, George Coșbuc, C. Erbiceanu, I. I.C.Brătianu.<sup>36</sup> Întregul material de arhivă scoate în relief modul deliberat de a privi istoria politică și culturală în perspectiva stabilirii legăturilor mai mult sau mai puțin accesibile. Rămas un model de cadru didactic, P.Gârboviceanu s-a înscris în tradițiile culturale naționale iar cercetătorii cunosc că nu se poate progresa numai cu tradiția, societatea evoluează și suntem obligați să fim în pas cu cerințele prezente și viitoare.

Cei interesați găsesc texte biografice despre Petre Gârboviceanu ca instrumente de lucru, dicționare, bibliografii, unele menționate de noi. Un articol răsleț figurează și în presa mehedințeană<sup>37</sup> presupunem că mai sunt și altele pe care nu le-am inventariat. Foștii normaliști au început să se revadă la fosta lor școală, începând cu anul 1924, tradiție întreruptă de evenimentele militare și politice, reluată din 1954, prin stăruințele Asociației Foștilor Normaliști, Societate integrată din 1992 la Societatea pentru Învățătura Poporului Român. În prezent se întâlnesc din toate generațiile, cei care mai sunt, anual, în prima duminică din luna iulie; este o întâlnire de suflet, care nu cunosc să se manifeste cu regularitate și în alte unități preuniversitare. Participanții expun momente subiective, depană amintiri despre foști profesori și colegi trecuți la cele veșnice, o slujbă de pomenire la biserica Sf. Ecaterina, un scurt program artistic urmat de o masă colegială. Un grup restrâns de foști normaliști a refăcut mormântul lui

<sup>34</sup> N. Iorga, Petre Gârboviceanu, vol. Oameni cari au fost, III, Galați, 1997, p.376

<sup>35</sup> Gh.Adamescu, Petre Gârboviceanu, în Revista generală a învățământului, 1935

<sup>36</sup> Biblioteca Academiei romane, secția manuscrise-corespondență.

<sup>37</sup> ...Lucian Predescu, Enciclopedia Cugetarea - Georgescu Delafras, București, 1940, Ilie Popescu Teiușan. Pedagogi și oameni de seamă din România. Mic dicționar. București, 1975, Ion Stroe.Cancea, Ovidiu Vișan, Petre Gârboviceanu, un vechi pedagog severinean, în Școala Mehedințului, 3, Drobeta. Turmu Severin, 1978.

Petre Gârboviceanu, de la cimitirul Șerban Vodă (Bellu) județului Iași, a promis că o stradă din Drobeta Turnu-Severin va purta numele profesorului. Cu toate că recunoștința este o floare rară dorim replantarea ei și în București unde o școală și o stradă să poarte cu cinste numele Profesorului dr. Petre Gârboviceanu.

**From the History of the Romanian Teaching  
Professor Petre Gârboviceanu,  
in the Context of the Romanian Culture  
SUMMARY**

The author presents elements in the biography of a founder of the Romanian teaching, active contemporary of other important personalities in the Romanian culture.